

Richard Wagner DIE WALKÜRE. 1. AUFZUG

Claire Watson (Sieglinde), **Fritz Uhl** (Siegmund), **Josef Greindl** (Hunding)
Wiener Philharmoniker o.l.v. Hans Knappertsbusch.

Wiener Festwochen 1963
TDK DV-CLHK63. Opname van de ORF

Hans Knappertsbusch, is één van die figuren die zich bevinden op het snijpunt van het politiek-ideologische en het muziek-esthetische debat rond Richard Wagner. Deze opname van de ORF is één van de weinige televisie-opnames die er van hem bestaan. Ze dateert van twee jaar voor zijn dood en meer dan om het even welke CD-opname geeft ze je binnen de minuut een gevoel voor de mens achter de legende. En onmiddellijk weet je dan: met zo iemand wil ik niets te maken hebben. Zonder zijn publiek ook maar een blik te gunnen bestijgt hij het schavotje waar hij even later Walküre I zal dirigeren. Heeft hij net voordien misschien reeds wat gedirigeerd en zijn publiek voordien reeds gegroet? Terwijl de aanwezige solisten het welkomstapplaus in ontvangst nemen hijst de 75-jarige zich op zijn dirigeerstool. Zijn zitvlak zal deze slechts af en toe verlaten om een crescendo kracht bij te zetten. Om de hals draagt hij één van de hoge militaire onderscheidingen, het IJzeren Kruis, waarvan ik mag aannemen dat het uit de Eerste Wereldoorlog stamt. Het exemplaar dat door Adolf Hitler in 1939 opnieuw werd ingevoerd was in het midden voorzien van een hakenkruis (hetgeen onmogelijk te verifiëren valt op deze TV-beelden); het dragen ervan was in 1963 reeds 6 jaar bij wet verboden.

Adolf Hitler moet een goed oor hebben gehad voor dirigeertalent. Aan het hoofd van de orkesten en de opera's die hij voor belangrijk hield, plaatste hij zijn favoriete dirigenten. Die koos hij even zorgvuldig als zijn militaire gezagvoerders. Aan Hans Knappertsbusch had hij een bloedhekel vanwege zijn hoekige slagtechniek. En dat niettegenstaande hij bekend stond als een ouderwetse nationalist en antisemiet. Hitler noemde hem een "militaire kapelmeester" en wenste in geen geval dat hij binnen het Derde Rijk een rol van betekenis zou spelen in een stad als München, waarvan hij een belangrijk cultureel centrum wenste te maken. Fritz Busch, die links was, kon daarentegen wél rekenen op Hitlers bewondering en Clemens Krauss, die niet tot de nazi-partij of tot enige andere nazi-organisatie behoorde, wist zich door Hitler gepromoveerd in zijn carrière. Zo verliest Knappertsbusch zijn post bij de Staatsopera van München ten voordele van Krauss. Hitler stuurt hem in 1935 op pensioen ook al is hij dan nog maar 47 jaar en verbant hem tijdelijk van de Duitse podia waarop Knappertsbusch de wijk neemt naar Wenen en permanent gastdirigent wordt van de Weense Staatsopera. Binnen de nazi-partij blijft Knappertsbusch

evenwel een graag geziene gast. Het belet hem niet één van de leidende dirigenten van het regime te worden wienst inzet gesolliciteerd wordt bij de grote bijeenkomsten van de partij, zoals de viering van Hitlers verjaardag en bij concerten in de bezette gebieden. Tussen Hitler en Knappertsbusch zal het evenwel nooit goed komen. Het is al 1944 wanneer Joseph Goebbels in zijn dagboek schrijft: *"Ik probeer een lans te breken voor Knappertsbusch. De Führer begint hem nu eindelijk te verdragen als dirigent van symfonisch werk maar vindt hem nog steeds waardeloos als operadirigent"*. Hans Knappertsbusch was in staat tot grote en nooit-aflatende haat. Bruno Walter, Thomas Mann en Clemens Krauss waren enkele van zijn beroemde schietschijven. Anno 1933 was Knappertsbusch rechtstreeks verantwoordelijk voor de verbanning van Thomas Mann uit Duitsland. Hij liet een open brief circuleren, mede ondertekend door Richard Strauss en Hans Pfitzner, waarin Mann veroordeeld werd voor esthetiserend snobisme en voor verraad aan Richard Wagner. Mogelijk deed hij dat om een wit voetje te krijgen bij de nazi's die Wagner ondertussen hadden uitgeroepen tot het supreme culturele uithangbord van het Derde Rijk. Door de hoogstpersoonlijke hekel van Hitler is hem dat nauwelijks gelukt.

Hans Knappertsbusch wordt soms minzaam omschreven als "Gaalshoeder binnen de Wagner-traditie". Wat voor traditie bedoelt men in dat geval? Een door Wagner geautoriseerde traditie of een onfris maniërisme ingegeven door een aartsconservatief kunstgevoel? Als deze opname één ding reveleert dan is het wel hoe on-Wagneriaans Knappertsbusch de temporelaties beheert. De prelude neemt hij tergend traag, het cellokorps ploegt zich een weg doorheen de prelude als houthakkers. Ook naar de finale toe blijft het tempo traag, een evolutie naar een zekere mate van spanning is er niet en de slotmaten zijn gewoon onverdraaglijk. In Cosima Wagners dagboek aantekening van 20.11.1978 heet het: *"Richard roept weer eens uit: niet één mens laat ik achter die mijn tempo begrijpt"*. Tempi waren een hoofdbekommernis bij Wagner, getuige de vele opmerkingen die hij heeft laten optekenen tijdens de repetities van de eerste Ring. Heeft Hartmut Haenchen niet aangetoond hoe het oorspronkelijke, door Hans Richter gehanteerde tempo van de Ring gedurende zowat 70 jaar gerespecteerd is geworden en dat dirigenten pas na de Tweede Wereldoorlog plots veel extremere tempi zijn gaan hanteren. Eén van die ont-

spoorde dirigenten was Hans Knappertsbusch. Zijn Ring van 1952 duurde 15 uur en 20 minuten, bijna een uur langer dan wat Hans Richter in 1876 had gepresteerd en waarvan wij bovendien weten dat Wagner zelf deze uitvoering nog te traag vond. Nochtans is deze Walküre I goed voor slechts 65 minuten, in 1956 deed (Bayreuth: Music & Arts) Knappertsbusch er nog 79 minuten over!

Binnen het hierboven geschetste kader presteren de solisten meer dan behoorlijk. Hun dictie is perfect, de fraseringen luxueus. Voor Claire Watson komt deze opname enigszins laat; voor Fritz Uhl hoeven hedendaagse Siemundcollega's niet meteen de duimen te leggen en zelfs Josef Greindl komt enigszins tekort in de typering van Hundings brutaliteit. Niemand van hen weet een boeiend rubato te ontwikkelen, de vocale dramaturgie lijkt gegijzeld door het lijzige tempo dat de dirigent hanteert. De personages blijven daardoor levenloos, van echte opwinding laat staan van enige erotische spanning kan geen sprake zijn en over de gehele performance hangt een vreselijk "sérieux", dat ongetwijfeld ook één van de bestanddelen van deze "traditie" is. Goede documenten zijn welkom, ook al documenteren en verhelderen ze in dit geval een soort "traditie" waar we in elk geval vanaf willen.

Jos Hermans